

קול גדול

♦ הרב ב. חמד ♦

"ולפי דעתי, לאלה רמז רבי יהושע בן לוי, שהקולות הנשמעים שם יתנו רמז לאדם להזכירו מתן תורה, וכי עכשיו ירעם על הדור על שאינן מכבדים אותה כראוי לשמור מצוותיה כראוי".

מסביר התפארת ישראל, שרבי יהושע בן לוי לא התכוון שישנו קול הגיל הנשמע בחיתוך דיבור חד או שנשמעות מילים מסוימות העולות מהר חורב. הכוונה של התנא היא, שמהר סיני נשמעים קולות עמומים אלו, שהשומעים אותם צריכים לתת אל ליבם כי הם נשמעים ובאים בכדי להזכיר את מעמד הר סיני. ולא בכדי נשמעים קולות אלו כקולות של רעמים, שכן קולות אלו באים לפשט עקמומית שכלב ולומר כי משמים מרעימים על הדור שאינו נזהר כראוי לכבד את התורה ולשמור את מצוותיה.

מוסיף בעל 'תפארת ישראל' ואומר, שקול זה אינו קול המתחדש בכל יום ויום, אלא שזהו הר הנשמע ללא הרף עוד מאז הקול הגדול שנשמע במתן תורה: "וזהו הקול הקטן החוזר מקול הגדול שנשמע אז ביום הקהל בעת מתן תורה. וזהו 'בת קול' דקאמר הכא, רצה לומר, קול שנוגד מקול אחר".

לאמור: שומעי הר זה היוצא מהר סיני למעשה שומעים את הקול שנוגד ובא כתוצאה מהקולות והברקים וקול השופר החזק מאוד, אשר נשמע כמעמד מתן תורה; הקולות שהתחילו את כל אשר במחנה; קול השופר שהלך והתחזק מאוד, משה ירבר והאלוקים יענגו בקול. קולות נשגבים אלו, ממשיכים להישמע ולהחריד את המצויים סביב הר סיני.

ולא יסף - ולא פסק

אל חידוש זה של בעל 'תפארת ישראל' כי קולות אלו הם המשך ישיר לקולות שנשמעו בזמן מתן תורה, הוסיף בספר 'אבות על בנים' ופירש בזה את לשון הפסוק (דברים ה יט): "את הדברים האלה דבר ה' אל כל קהלכם בזה מתוך האש הענן והערפל קול גדול ולא יסף ויכתבם

בפירוש המפורסם 'תפארת ישראל' על המשניות, מביא המחבר, הגאון רבי ישראל ליפשיץ רבה של דאנציג ומגדולי חכמי אשכנז, ידיעה מרתקת ומפתיעה, אותה ראה בספרי הגיאוגרפיה של חכמי הטבע, אודות הנעשה "ונשמע" סביב הר סיני, מקום מתן תורתנו הקדושה. ואלו דבריו ('יכין', מסכת אבות פ"ו מ"ב):

"אמרו הטבעיים בספרי 'גיאוגרפיה' (=גיאוגרפיה), שגם עכשיו סביב להר סיני נשמע באוויר שממעל להר תמיד קול הברה כעין קול רעם דברים, ואין מבין. וזה דבר פלא".

לדברי אותם חכמי הטבע, ישנה בסביבות הר סיני תופעה מדהימה ומסתורית: אלו המצויים סביב להר שומעים באופן תמידי ובלתי פוסק קול רעש קלוש ועמום העולה ונשמע מפסגת הר סיני ומתפזר סביבו. שומעי הקולות אינם מסוגלים להבין אותם, שכן מדובר בהברות ולחישות בלתי ברורות, כשהקול דומה להר הנוצר מאדם המרעים בריבור וקולו הולך ומתגלגל בין ההרים והסלעים.

בת קול יוצאת מהר חורב

בעל השמועה, הגאון בעל 'תפארת ישראל' המגדיר את התופעה כ'דבר פלא', סבור כי לקולות מסתוריים אלו התכוון רבי יהושע בן לוי כפתגם הידוע אותו היה אומר (אבות שם): "בכל יום ויום בת קול יוצאת מהר חורב ומכרות ואומרת אוי להם לבריות מעלבונה של תורה". בעל 'תפארת ישראל' אינו מזכיר את השאלה המפורסמת, עליה עמדו רבים מהמפרשים: אם בת קול זו יוצאת בכל יום ויום והיא מכרות ואומרת לבריות את מסר חשוב זה, מדוע אכן אין אנו שומעים אותה? אולם מתוך דברי התפארת ישראל נראה שהוא בא ומתכוון ליישב שאלה זו:

♦ האם יש קשר ביניהם לבת קול
היוצאת בכל יום מהר חורב?
ומדוע הם נשמעים כקולות
ברקים ורעמים? ♦

♦ קולות עמומים ורחוקים
והמהומים אפופי סוד, נשמעים
סביב הר סיני ואיש אינו יודע
את פשרם ומהיכן הם נשמעים ♦

וְלֹא יִסָּפֵר

הר סיני – 'הר חורבן' ו'הר בנין'

בחיבורו לאבות 'דרך חיים' (ו,ב), עומד רבנו המהר"ל על הבת קול היוצאת מהר סיני, ומבאר מדוע נקרא ההר בהקשר זה של הבת קול – 'הר חורבן' דווקא:

"בת קול יוצאת מהר חורבן. יש לשאול... למה אמר מהר חורבן ולא אמר מהר סיני.

דע, כי ריב"ל בא להודיע כי מה שנקרא הר סיני הר חורבן, דכיוון שנתנה תורה על הר סיני שהתורה בניינו של עולם לא היה לו לקרותו בשם הר חורבן רק הר בניין, אבל נקרא הר חורבן כי בוודאי מה שנתנה התורה על ההר הזה הוא שמביא חורבן על בני אדם שמרחיקים את התורה, ולפיכך מצד הזה ראוי שיקרא שמו הר חורבן.

ואף על גב כי מי שמקרב עצמו לתורה קונה שלמות ובניין, מכל מקום נקרא ההר על שם החורבן משנקרא על שם מי שעוסק בתורה לשמה שיש לו כל המעלות אשר מבוארים למעלה, כי דבר זה יותר מורגש בעולם. כי מי שיש לו שני בני אדם האחד הוא שונא שלו והאחר אוהב שלו כועס על שונאו והוא נמצא ברצון אצל אוהבו, ויותר ניכר הרושם של השנאה מה שהוא שונא של האחד ממה שניכר האהבה והרצון שהוא עם אוהבו. כי השנאה עושה היכר ורושם ולא כן האהבה שלא נמצא מזה רושם.

ולפיכך קריאת ההר בשם חורבן כפי מה שנמצא אצל אחרים שבא להם החורבן ויותר ראוי שנקרא הר חורבן ממה שיקרא בשם בניין. וזה שאמר בת קול יוצאת מהר חורבן במקום הזה שבא לומר אוי להם לבריות מעלבונה של תורה וכו', ושייד לומר כי דבר זה נגזר מן הר חורבן שהוא ההר שממנו יוצא חורבן לעולם כשמרחיק מן התורה".

על שני לוח אבנים ויתגם אלי", ופירש רש"י: "ולא יספ. מתרגמין ולא פסק, כי קולו חזק וקיים לעולם". ולפי האמור, יוטעמו דברי הפסוק היטב. אכן קול גדול זה שנשמע במעמד מתן תורה לא נפסק לעולם, והוא נשמע ומתגלגל עד עצם היום הזה, וזאת בכדי לעורר את הבריות להיזהר בעלבונה של תורה.

והשווה לזה את דברי ה'שפת אמת' (פרשת במדבר, תרל"ה): "בכל יום בת קול יוצאת מהר חורבן... זה הקול הוא עצם הדיברות שנאמר 'קול גדול ולא יסף ולא פסק'. כי עדיין זה הקול בא לבני ישראל, כמו שאמרו 'נותן התורה' שהוא דבר ההווה תמיד. ולאשר זה הקול מיוחד לבני ישראל, לכן אם אין מכינים עצמם לקבל זה הקול נקרא עלבון תורה".

◆ ◆ ◆

כמקור נאמן להשערותיו של ה'תפארת ישראל' אודות טיבה של הבת קול היוצאת מהר חורבן, נציין לדברי רבינו יוסף אלאשקר, שפעל לפני כחמש מאות שנה באלג'יריה, אשר גם הוא כותב בכמה אופנים את הרעיון שאותה בת קול הנשמעת מהר סיני היא תוצאה מקול ה' שנשמע במתן תורה.

ואלו דבריו בספרו 'מרכבת המשנה' על מסכת אבות:

"וענין בת קול, יש מפרשים שהיא מדת קול יוצא ברוח נמשכת. וקרוב מזה פירש רבינו סעדיה גאון ז"ל, שהוא כאיש הקורא בין ההרים, והקול נענה בין שבדי ההרים והמערות שבעולם. והנה זה הכח הוא יוצא מהר חורבן, והוא הר סיני אשר שם נתנה התורה, וכא[ן] לו שם איש מדבר, והוא נשמע בין ההרים. והנה האדם המדבר הוא רמו לבח האלוקי אשר היה שם במעמד הר סיני.

אמנם הדרך המקובל בת קול הוא כח הנמשך ממידת הקול אשר

◆ והאם יתכן שהר סיני עצמו
הדומם, הופך למדבר ומשמיע
את הבת קול? ◆ שומעים את
הקולות ◆

הר סיני - מדומם למדבר

רבינו ה'שפת אמת', בפירושו על מסכת אבות, מחדד את תופעה זו של הבת קול היוצאת מהר חורב ואומרת לבריות, והוא מסביר כי מדובר בחידוש מופלא מחוץ לדרך הטבע: הר סיני, שבעיקרו הוא דומם ככל ההרים, הוא זה שפותח את פיו כאדם המדבר, וההר עצמו הוא זה שאומר את הבת קול:

"מהר חורב. הר דומם, ומכל מקום הוא מדבר ומוציא קול. ואנחנו מדברים ואין אנחנו שומעים עד מה. וכן יש בנו נשמה עליונה, אם כן מכל שכן שצריכים להתעורר, כמו בת קול זה שיוצא מההר עצמו על ידי שקיבלו עליו התורה".

לאמור: 'דומם' הרי הוא מלשון 'דממה' ושקט. הר סיני הוא איפוא דומם שהפך והתעלה להיות מדבר, וזאת על ידי שקיבלו עליו את התורה. וזוהי מוציא ה'שפת אמת' מוסר השכל: אם הדומם הפך למדבר בכוח התורה, בוודאי שאנו, שיש בנו נשמה עליונה, חייבים להתעורר מתרדמת הזמן ולהתעלות באותה מידה.

יצוין כי את עצם הדבר שניתן כוח הדיבור בהר סיני כבר מצאנו בדברי חז"ל הרורשים על הפסוק (שמות י"ב) "וְהַגְבַּלְתָּ אֶת הָעָם סָבִיב לְאָמְרוֹ הַשְׁמָדוֹ לְכָם עֲלֹת בְּהָר וְגָגַע בְּקֶדֶר מֶלֶךְ הַנֶּגֶעַ מֹות יוֹמָתוֹ". - שהגבול בהר עצמו היה מדבר, וכלשון רש"י: "הגבול אומר להם, השמדו מעלות מכאן והלאה". אלא שה'שפת אמת' מוסיף מעצמו ומחדש כאמור, שגם הבת קול היוצאת מהר חורב - הכוונה בזה שההר עצמו הפך מדומם למדבר.

הקבלה מפליאה למעמדו של הר סיני, ניתן למצוא בחידושו של רבינו ה'אור החיים' הקדוש, שהר סיני הפך מדומם להיות בעל חי. והדברים מפורשים בלשונו (שמות י"ב): "עוד ידעה להודיע, כי כשריד ה', פירוש, כשהתחיל להודיע שכנית, רעש ההר ועלה לקראתו כעבר רץ לפניו רבו. וזה הוא שיעור הכתוב 'וירד ה'', ועדיין לא גילה הכתוב לאיזה מקום ירד, והודיע פעולת ההר הגם היותו דומם שנעשה בעל חי ועלה קודם שיגיע עריו, ואחר כך הודיע הכתוב לאיזה מקום ירד ואמר אל ראש ההר, הא למדת שעלה ההר קודם הגעת שכנית ה' אל ראשו".

ואילו בדברי הגאון בעל ה'הפלאה' בפתח ספרו 'המקנה' (פתחא זעירא אות מה) מצאנו שהר סיני הפך מגשמיות להיות דבר רוחני לגמרי:

"אלא שבשעת מתן תורה ששרתה עליו שכניתה כדי ליתן התורה לישראל נתפשט ההר מגשמיות יסוד עפר בזוהר ובהירות וחיות רוחני מאוד לשכון עליו כבוד ה', כדכתיב וייתיצבו בתחתית ההר, שהיה בו חיות רב מאוד ונעקר מיסוד העפר ועלה למעלה כמו שאמרו חז"ל שכפה עליהם ההר כגיגית, וכל זה בשביל קדושת ישראל וקבלת התורה".

וכמה נפלאים הם דבריו שהוסיף שם: "בחידושי תורה כתבנו, שמה שאמרו חז"ל 'שכפה עליהם ההר כגיגית אם תקבלו את התורה מוטב ואם לאו שם תהא קבורתם' אין זה מדין עונש אלא מדרך הטבע, כיוון שלא שרתה השכינה על ההר אלא בשביל קבלת התורה, ומכאן זה היה בהר חיות רב לעמוד באוויר למעלה מכל ישראל, שהשי"ת נושא את נושאי, ואם ח"ו היו ישראל ממאנים וחוזרו מקבלת התורה ממילא היתה השכינה מסתלקת מן ההר והיה ההר חוזר לגשמיותו ליסוד העפר הנפול לארץ, ממילא ח"ו היה שם קבורתם".

כיוצא בהתעלותו של הר סיני כמעלה הרצח"ם (דומם, צומח, חי, מדבר), עלינו לדעת שהקדמונים גילו לנו שהאמת היא שיש חמישה סוגי נבראים: דומם צומח חי מדבר וישראל, וחלוקה זו בין סוגי המדברים נעשתה בהר סיני, שבו השתנו ישראל מכל מין האנושי ונברלו משאר המדברים.

אפשר ויש לומר שמהאי טעמא נתעלה הר סיני עצמו להיות במעלת מדבר, להודיענו מעלת ישראל על פני שאר המדברים בעולם, שבשעה זו של מתן תורה נתגלה שאפילו הר יכול להיות בבחינת מדבר גרידא, ואילו בני ישראל הם בדרגה גבוהה יותר.

שמעו בסיני ואמרו נעשה ונשמע (שמות כ"ז). וכבר ביארנו בספר 'צפנת פענח' עניין מאמר שהתורה נתנה בשבעה קולות (שמו"ר כח), ומשה ואהרן וכל הזקנים כל אחד מהם הרגיש כפי מעלתו, וישראל לא השיגו כי אם קול אחד. והנה זאת המידה נמשכת מאותו הקול, והנה פי' בת היא מידה, כמו אלפים בת יכיל (מ"א ז כו). וטעם מהר חורב כמו שאמרו ז"ל, מיום שנברא העולם לא זוהי שכינה מהר חורב. וזה הכח הוא נמשך מהשכינה, ודי למכין".

רואים את הקולות

רבה של טבריה, הגאון רבי יעקב חי זריהן, בספרו 'שופריה דיעקב' (ירושלים תרע"א. פרשת יתרו), משתמש עם תופעה זו עליה מספר ה'תפארת ישראל' בכדי להסביר את הסיבה לנס המופלא שנעשה בהר סיני, בו העם היו רואים את הקולות! הקולות בזמן מתן תורה היו נחצבים ונרשמים באוויר, ובדיקו כפי שכולם ראו בעיניהם את הלפידים ואת עשן ההר - כך היו רואים את הקולות ממש.

מדוע אכן נעשה נס גדול שכזה? הסיבה המרכזית היא כי אינה דומה שמיעה לראייה, אבל רבה של טבריה מוסיף בזה נופך משלו: מהיותו ובהר סיני יש טבע שנשמעים ממנו קולות, היה חשש שמא הכופרים חלילה יעלו ויבואו בטענה נגד נבראתו של משה רבינו ויאמרו כי הקולות שנשמעו כמתן תורה הם קולות היוצאים מתוך ההר ולא קולות אלוקיים. לפיכך נעשה נס והקולות בהר סיני היו נראים בחוש לכל ישראל, והכל ידעו כי מה' יצא הדבר.

במילים אחרות, רבה של טבריה אינו סבור שקולות אלו הנשמעים מהר סיני הם תוצאה של מעמד הר סיני - ואדרבה, לדבריו, הקולות הנשמעים מהר סיני היו תופעה מוכרת מאז ומעולם, ועל כן הקולות שהיו במעמד הר סיני נשתנו בכך שהם היו נראים לעין, וזאת בכדי שלא יבואו חלילה לומר שקולות מעמד הר סיני הם אותם קולות הרגילים להישמע שם.

שיחי הסנה הנקובים

מקור נוסף שמספר לנו על אותו קולות ורעשים הנשמעים באוויר הר סיני, הוא בספר 'חקרי הארץ' (הוצ' שטיבל תרצ"ט. עמוד 76), אלא שהוא נותן לכך הסבר טבעי ומקורי:

"הר סיני נראה כאי בתוך ים החול הצהוב מסביב, והסלעים החשופים עוטים עליו פאר והדר. בצידי ההרים הערומים עוברים גידים בשלל צבעים מזהירים. פה פרחי פיר מגוון אדום חום, ושם גרגיט כהה השקוף והזך לנונה השמש הבהיר ולוחט יתחלף הצבעים ככפנס קסם. ועוד היום שפוך על הר סיני מורא הור ונראה כעומד ומצפה שתשרה עליו השכינה.

עודנו נושא בקרבו סודות קדומים ורזי עולם, וכפי עדות נוסעים אחרים ממלא את הכיכר השוממה מסביב קול הברה נוגה, כקול נגינת נהי. כפי הנראה הקול הזה עולה מן שיח הסנה שגדלים עליו זגים 'הילוען' יבשים ושחורים. בתוך הזגים האלה יושבים להם רמשים קטנים שעושים להם בתוך הזגים נקבים נקבים כעין חלונות בדירתם, ועל ידי נשיבת הרוח ישמיעו כלי הנגינה הדקים האלה מנגינות נכאים ואנחות תוגה.

דוגמת הדבר הזה קראתי באיזה ספר, שנוסע אחד במדבר בארצות אפריקה שמע קולות כאלה, וכשרדש אל הדבר מצא שהם יוצאים מתוך זגים נקובים על ידי רמשים קטנים".

הכותב כאן מספר על עדותיהם של נוסעים שעברו במקום ותיארו את הקול הנשמע שהוא כעין מנגינה עצובה ואנחות חרישיות, והוא מעלה כאן אפשרות טבעית למקור השמעת הקולות: בשיחים הגדלים על ההר יש חורים קטנים ודקים, וכשהרוח נושבת באותם החורים, נשמעת מהם קול רעש זה.